

نگاهی نو

به نوروز باستانی

مهناز خادم پور

در آغاز سال نو و بهار دل انگیز دیگری قراردادیم. با شادباش نوروزی به یکایک خوانندگان گرامی، سرفرازی فرهنگ باشکوه ایران زمین را در کنار هفت سینی از سپاسگزاری، سخاوت، سنجیده اندیشی، سنجیده گوئی، سنجیده زیستی، سخت کوشی درسازندگی و سرفرازی آرزومندم.

ازدوران انسان های نخستین تا کنون جشن ها و آیین های بی شماری برپا گشته و درگذر زمان به مفاک فراموشی پیوسته اند. اما در درازای تاریخ کهن سال و پرفراز و نشیب ایران، با وجود چندین شکست تاریخی و چیرگی بیگانگان بر ایران و هجوم اسکندر، مغول ها، تازی ها و دیگر بیگانگان ، نوروز همواره پایدار مانده و اکنون نمادی برای ایستادگی، آزادگی و خردمندی ملتی است که می توان براو ستم کرد اما هویت فرهنگی و سنت های مردمش را نمی توان گرفت. همان گونه که محمد جلالی می سراید:

گفتی که نوبهاران از یاد رفتنی نیست وان خاطرات شیرین برباد رفتنی نیست

نوروز می خرامد با صدهزار آذین بنگر که این تجلی هرگز نهفتنی نیست

نوروز می گشاید دروازه های زرین در شهر روشنایی خورشید رفتنی نیست

برگزاری جشن های نوروزی درگستره تاریخ، از مرزهای جغرافیای ایران نیز فراتر رفته است. اکنون نه تنها در سرزمین های همجوار و درمیان مردمی که در حوزه فرهنگی و تاریخی ایران قرارداشته اند - همچون افغانستان،

آذربایجان، کردهای ترکیه، عراق، سوریه و قفقاز، بخش بزرگی از پاکستان، هندوستان، چین و پارسی زبانان آسیای مرکزی به ویژه مردم تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان، ارمنستان و ترکمنستان (باوجود فشارهای سخت حکومت استالین برای ازمیان بردن سنت ها)، و درهرجای جهان که مهاجرین ایرانی درآن جا ساکن شده اند، جشن نوروز با شکوه و جلال برگزار می شود.

ماندگاری نوروز، در بی همتایی آن درمقایسه با آیین ها و مراسم سال نو و دیگر جشن های سنتی درمیان دیگر ملت هاست. این بی همتایی ازآن جا سرچشمه می گیرد که بزرگداشت نوروز نه اجباری است، نه رسمی، نه مذهبی، نه سیاسی، نه قراردادی، نه ساخته و پرداخته مسلکی و نه برپایه باور گروه خاصی. نوروز بزرگداشت رستاخیزسالانه طبیعت سخاوتمند، رهایی ازسرمای زمستان، فرارسیدن اعتدال بهاری و برخورداری از نسیم جان پرور آن، غرش دوباره جویبارها، بوسه آب بر ریشه گیاهان، شکوفایی درختان، رویش سبزه و گل، پراکنده گشتن رنگ های دل انگیز و جوانی بخش شکوفه ها، نغمه سرایی بلبل و به دیگرسخن، بزرگداشت زایش دوباره طبیعت و جوش و خروش فرح انگیز آن است. همان گونه که سعدی می سراید:

آدمی نیست که عاشق نشود وقت بهار هر گیاهی که به نوروز نجنبید، حطب است

مردم ایران زمین بیش ازسه هزارسال است که نوروز را جشن گرفته اند و تا زمین به گرد مدار خورشید می چرخد، نوروز برقرارخواهد ماند.

نوروز جشنی است مردمی و عرفی با ارزشی فراگیر و جهان شمول؛ و رای ارزش های اقوام و قبایل و بی هیچ پیوندی با رنگ پوست، نژاد، زبان، باورها و آیین نیایشی مردم؛ و درعین حال درآشتی و هماهنگ با ویژگی های گوناگون انسان ها. زیرا این جشن نه تنها به همه بشریت، بلکه به همه موجودات و همه جهان هستی تعلق دارد. به سروده شاعر:

تا یک جوانه باقی ست نوروز مُردنی نیست

نوروز پدیده ای اسطوره ای، نمادین، نجومی و برخوردار از پایه های علمی، فرهنگی، اخلاقی، فلسفی و عرفانی ایران زمین است.

برپایه روایت های عمرخیام، ابوریحان بیرونی و حکیم ابوالقاسم فردوسی، بنیاد نوروز به عنوان یک جشن ملی، به جمشید و پیروزی او بر دیو نسبت داده می شود. ازاین رو نوروز را زمان سرودن آهنگ آزادی و دادگری می دانند. بنا براسطوره های کهن ایران زمین، جم، شاه پیشدادی درنخستین روز ازبهار هزاران سال پیش، درزیر نورآفتاب برتخت جواهرنشان خود نشسته بود. نورخورشید بر جواهرات تختش تابید و مردم با دیدن بازتاب این نور درخشان فریاد برآوردند.

به جمشید بر، گوهر افشاندند مر آن روز را روز نو خواندند

شاهنامه با صبح نخستین روز بهار آغاز می شود و سراسر آن پر از داستان های ستیزمیان نیروی سازنده نیکی و نیروی ویرانگر بدی، و نیز پیکار پیوسته انسان با دیوهای درونی و بیرونی است. راهنمای انسان دراین ستیز را حکیم

طوس "فروغ ایزدی" و به دیگر سخن همانا "خرد" او می داند. پیروزی دراین کارزار، انسان را به "بهشت" و شکست دراین پیکار او را به "دوزخ" رهنمون می سازد. خرد شرط لازم پیروزی و ورود به بهشت است. اندیشه، گفتار و رفتار نیک و سنجیده از خرد انسان سرچشمه می گیرد:

خرد افسر شهریاران بود   خرد زیور نامداران بود
 خرد زنده جاودانی شناس   خرد مایه زندگانی شناس
 خرد چشم جان است چون بنگری   تو بی چشم شادان جهان نسپری
 همیشه خرد را تو دستور دار   بدو جانت از ناسزا دور باد

جشن نوروز هم که همزمان با پایان رکود و رخوت زمستان و آغاز بهار پر امید و شادابی و رونق طبیعت است، به باور ایرانی ها نمادی از پیروزی خیر و نیکی بر شرّ و بدی است؛ نماد مهر بی پایان و بی تمنای آفریننده به آفریده هایش؛ نماد چرخشی منظم و آغازی دوباره پس از پایان یک دوره از زندگی، و نیرویی برای زایشی در دل نابودی و مرگ؛ نماد یک جنبش گوهری و دگرگونی پیوسته و آهسته در همه ذرات طبیعت؛ نماد تولد، رشد، دگرگونی، مرگ، و... تولدی دوباره. به سروده مولانا:

هر نفس نو می شود دنیا و ما بی خبر از نو شدن اندر بقا

گذشته از پیشینه اسطوره ای و نمادین نوروز، در ایران باستان در هر ماه و یا فصل برای پرستش و ستایش موضوعی خاص، جشنی برپا می ساختند. واژه "پرستش" در زبان پارسی به معنای مورد توجه قرار دادن است. نوروز جشن فروردین ماه است. واژه فروردین اشاره به چگونگی اداره هستی برای نزدیکی به ایزد یکتا و بهره مندی از نیروی نیک

در طبیعت است. "فر" اشاره ای است به خرد برتر کیهانی، آگاهی ناب، مهر بی پایان و بی تمنا، عقل کل و شعوری فراتر از شعور آدمی که همه جهان هستی را فرا گرفته و همچنین اشاره ای است به موج های توان بخش و هوشمند انرژی نیک در طبیعت. به دیگر سخن، "فر" اشاره به مهر و خرد ایزدی، اهورا و الله دارد.

واژه "دین" به راهنمای وجدان هستی و چگونگی اداره جهان هستی در راستای قواعد طبیعی و کیهانی اشاره می کند. جشن نوروز در فروردین برای توجه به دگرگونی طبیعت و هماهنگ شدن مردم با این روند نوگشتن و نوسازی درون و بیرون خویش در راستای بهره مندی از این نیروی طبیعی و قواعد آن است.

ایرانیان باستان از ده روز پیش از آغاز بهار، به پاکسازی و پیرایش خانه، محله و تن خویش می پرداختند و همچنین با مراقبه و روزه سکوت، در پالایش ذهن خود می کوشیدند تا از پندار ناشایست رها شوند و سرشت و گوهر روان خود را جلا بخشند.

چهارشنبه سوری، جشن پاکسازی محیط زیست با جمع آوری و سوزاندن خارهای خشک و گیاهان هرز بود. سوزاندن خارها نمادی برای رهایی از خودپسندی و خارهای نفس، زشتی ها و پلیدی های سال کهنه و زدودن رخوت و سستی از وجود خود بود. شعله های آتش نیز نماد گلگون و شاداب ساختن چهره و وجود شخص در سال نو به شمار می رفت.

حضور نمادهای سنتی و فولکلوریک، مانند حاجی فیروز و عمونوروز، بهار را خوشامد می گفت و شادی و طرب به همراه می آورد. اعداد ۷ و ۱۲ در فرهنگ ایران باستانی گرامی شمرده می شدند و بر این اساس سفره ای از هفت گونه هفت تایی برای ۱۲ روز بر پا می داشتند که شامل هفت دانه، هفت میوه، هفت سبزه، هفت گونه سوخت بویا، هفت خوراکی با حرف سین، هفت خوراکی با حرف شین، و بالاخره هفت نماد از عناصر تشکیل دهنده مادر بود.

مردم با آغاز سال نو کینه ها را از دل می زدودند، خطاها را می بخشیدند، به دید و بازدید یکدیگر می رفتند، به هم عیدی می دادند و به سیر کردن گرسنگان همت می گماردند و همانند طبیعت، مهرآفرینی را تجربه می کردند.

در روز سیزدهم همه به دامان طبیعت پناه می بردند تا پیوندی نو با آن ببندند. ایرانیان باستان دور شدن از طبیعت را دور شدن از سرشت راستین خویش و گوهر هستی می دانستند و همه جلوه های طبیعت را گرامی می داشتند.

مهمتر از همه این جنبه های ارزشمند، نوروز گرامیداشت نخستین روز از گردش سالیانه زمین به دور خورشید و آغاز سال خورشیدی است که بر پایه علمی ترین تقویم جهان، که اختراع ایرانی ها و از نخستین دستاوردهای انسان شهرنشین با بهره مندی از دانش پیشرفته ریاضی و نجوم است، تعیین شده است.

از این دیدگاه، نوروز را می توان یکی از زیباترین عناصر ایجاد همبستگی ملی و بین المللی دانست؛ زیرا جشنی است که هیچ باور ایدئولوژیک را نکوهش یا ترویج نمی کند. نوروز نه تنها جشنی است طبیعی برای همه انسان ها فراسوی مرزهای جغرافیایی و عقیدتی، بلکه اختلاف های مرزی و دشمنی های قومی، نژادی و عقیدتی را نیز می زداید؛ زیرا سنت بخشش در آغاز سال نو، کینه های دیرینه را از میان می برد و دل ها را صاف و به هم پیوند می دهد. زمان این

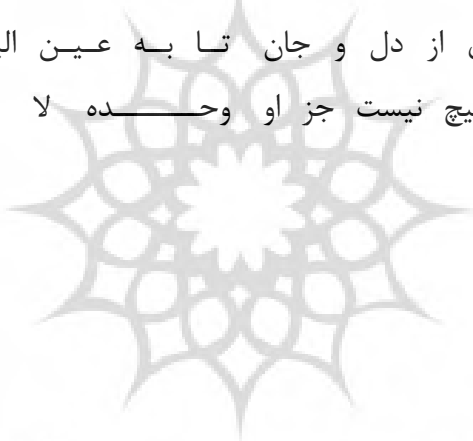
جشن نه برپایه یک باور قومی و مذهبی یا رویداد تاریخی، بلکه برشالوده یک حقیقت علمی انکارناپذیر و محاسبه دقیق ریاضی تعیین می شود. زمانی است برای عشق و سرمستی برای میلیاردها انسان و موجودات زنده دیگر در نیمکره شمالی که همسو با شکوفایی و سرزندگی طبیعت در بهار، به طور فطری شادمان می شوند. جشنی است برای برخورداری از نعمت های بی کران جهان هستی و حس کردن پیوند میان جان خود با جان های دیگر و با سرچشمه هستی. به سروده شاه نعمت الله ولی:

وحدت از ذات است و کثرت از صفات وحدت و کثرت بجو در کائنات

سرانجام نوروز، زمان گوش فرادادن به ندا های درونی و دریافت پاسخی است که هاتف اصفهانی این گونه می فرماید:

تا به جایی رساندت که یکی از جهان و جهانیان بینی
با یکی عشق ورزی از دل و جان تا به عین الیقین عیان بینی
که یکی هست و هیچ نیست جز او وحده لا اله الا هو

نوروزتان خجسته و پرمهر باد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی